

ГЕНДЕРНІ ВІДНОСИНИ У ПЕРІОД МОДЕРНУ

*Сторожук С.В., Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

*Гоян І.М., Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

Чільна увага сучасного інтелектуального дискурсу до проблеми гендеру, у єдності з чіткою інтенцією постмодерністів на його знецінення як однієї з універсальних та, що важливо, репресивних світоглядних установок доби модерну, як мінімум в українському суспільстві, не завжди сприймається цілком однозначно. Дискусії між прибічниками та супротивниками ідеї звільнення від репресивності, актуалізують дослідження пов'язані із висвітленням своєрідності гендерних відносин у період модерну, з метою конструювання відповідних часу та цивілізаційним стандартам, соціальних проєктів.

Зауважимо, що вивчення гендерних відносин в епоху модерну вже неодноразово ставало предметом наукового вивчення. У цьому контексті, можна згадати не тільки праці тих мислителів, що заклали основи модерного світогляду, як приміром, Ш. Монтеск'є, Ж. Ж. Руссо, С. де Гуж та ін., а передусім тих, хто окреслював соціокультурні трансформації того часу та осмислював їхній вплив на специфіку гендерних відносин. У цьому контексті, передусім, варто згадати роботу С. де Бовуар «Друга стать», в якій чи не вперше постулювалася думка про пріоритетне значення соціального чинника у конструюванні та специфіці гендерних відносин в усі періоди. Не стала виключенням і модерна доба, яка, як стверджує дослідниця, стала світоглядним та соціокультурним тлом становлення гендерної рівності у Західній Європі. Обґрунтовуючи цю думку, С. де Бовуар апелює до того, що у новоєвропейській культурі наявні поодинокі прояви інтенції на утвердження гендерної рівності. Вони, як показала дослідниця, найбільше проявилися у можливості жінки екстраполювати на себе окремі риси маскулінності. Приміром, в період зародження модерної культури, ця особливість проглядається у, детально описаних С. де Бовуар, сексуальних вольностях жінок, що у ряді випадків, давало підстави говорити про вплив жінок, особливо королівських фавориток, на соціальні процеси. Поряд з цим, така ж інтенція проявляється у поведінці Ж. Дарк, із життям та діяльністю якої часто пов'язують зародження руху на утвердження рівноправності чоловіків та жінок.

Ці, та інші, відомі сьогодні історичні приклади, на нашу думку, наразі не дають підстав розглядати їх, як прояв трансформації суспільної свідомості у

відношенні до гендерної рівності. Адже, якщо бути історично чесними, то варто визнати, що зародження індустріального виробництва, та зумовлених цими процесами, суспільних відносин, не дає підстав для зміни патріархального світогляду. Більше того, паралельно із розвитком та набуттям популярності ідей суспільного договору та природної рівності людей, патріархальність суспільства істотно посилюється. Іншими словами, у період зародження парадигми модерну, проявляється два протилежні процеси – зароджується інтенція на десакралізацію світу та звільнення людини від репресивності божественної напередвизначеності, яка вперше чітко проявляється у деїзмі (Р. Декарт, І. Ньютон), а з іншого – посилення патріархальних відносин.

Першою і головною причиною цього суперечливого феномену став розвиток науки, а з нею і посилення раціональності, носієм якої з часів міфологічної культури та свідомості був чоловік. В цей час він розглядався як активний початок, рушій, форма. Натомість жінка, як зауважував Аристотель – це пасивна матерія. Показово, що подібний опис ми зустрічаємо і у східній філософії, зокрема, у розкритті змісту космічних сил Інь та Ян. Не вдаючись у детальне висвітлення особливостей історичного розвитку онтологічних уявлень та їх експлікації на соціальне буття, зауважимо, що носієм Логосу, а відтак і раціональності, як одного із проявів наукової діяльності, в модерну епоху, так само як і в попередні періоди, був чоловік. Відтепер він трактувався як активний суб'єкт, який прагне до пізнання і перетворення світу. Ця ідея особливо чітко проглядається у методологічній програмі Ф. Бекона. Натомість Й. Гете виразив її словами Фауста: «У тому, що відомо, користі немає, одне невідоме потрібно».

Нічого подібного до активності новоевропейського суспільства, в світогляді премодерну не існувало – біблійний переказ, і особливо Об'явлення, формували незмінний вектор розвитку світу, історія якого завершиться разом із другим пришествям Христа. Керуючись принципом провіденціалізму, людина традиційного суспільства, вважала себе рабом Божим, тобто мислила себе за зразком пасивного жіночого начала, перебуваючи у жорсткій і самоочевидній ієрархії владних зав'язків, що не передбачали ні активності, ні самостійності. В ієрархічному суспільстві премодерну, місце та роль кожної людини у земному житті, визначалася рівнем її наближення до Бога. У підсумку цього, жінка, що стала причиною гріхопадіння, з очевидністю стояла на нижчому від чоловіка ієрархічному шаблі, що прекрасно окреслив апостол Павло: «Хочу ж я, – говорив він, – щоб ви знали, що всякому чоловікові голова Христос, а жінці голова чоловік, голова ж Христові Бог»(1 до Коринтян 11:3).

Знецінення жінки, і особливо її підпорядкований статус у сім'ї, пояснювалося тим, що жінка – першою піддалася спокусі – вона розглядалася як причина гріхопадіння. Незважаючи на це, в традиційній культурі сформувався культ материнства, в основі якого лежало щире пошанування Богородиці, яка привела Бога у світ, будучи дівою. На цьому тлі, сформувалася глибока пошана до чернецтва, зміст якого визначався рівнем служіння Богу, а не гендерною роллю. Іншими словами, на рівні чернецтва, з'являється інтенція утвердження гендерної рівності, яка, однак, не була реалізована через високий рівень соціальної нерівності.

Загалом амбівалентний статус жінки у традиційній культурі, найбільш чітко проявився у забороні на сексуальність. Вона, як красномовно зауважує М. Фуко, поступово «конфіскується на користь скріпленої шлюбом сім'ї. І повністю поглинається серйозністю функції відтворення. Секс оточують мовчанням. Закон вершить подружня пара, узаконена і яка народжує потомство. Вона нав'язує себе як зразок, змушує цінувати норму, володіє істиною, залишає за собою право говорити, резервуючи за собою принцип таємності. І в соціальному просторі, і в серці кожного будинку є одне єдине – те, що слугує користі і продовженню роду місце для визнаної сексуальності: батьківська спальня. Всього іншого треба засоромитися: пристойність манер спритно обходить тіла, пристойність слів відбілює мови» [Мишель Фуко].

Заборона передусім на жіночу сексуальність, що досить чітко проявилася ще у добу Середньовіччя, апогею свого розвитку досягла у модерну добу, завдячуючи інтенції на десакралізацію світу, надавала «маскуліноїду», статусу соціального домінанта. Зміцнення патріархальних позицій призвело не тільки до посилення підпорядкованого значення жінки, а й ретельного приховування сексуальності.

Базові соціальні структури, які утвердилися в епоху модерну, повною мірою виразилися у тогочасній літературі, завдячуючи виникненню роману як літературного жанру. Останній, не тільки в період модерну, але й сьогодні має добре виражену патріархальну спрямованість, що виражається у підкреслені, і навіть своєрідній ідеалізації чоловічої активності, яка зазвичай втілюється в образі лицаря, що захищає слабку та безпомічну жінку. Така світоглядна настанова була важливою світоглядною підвалиною утвердження підпорядкованої ролі жінки – вона, у силу своєї пасивності та консервативності, потребувала зовнішнього захисту.

Не варто забувати й того, що ранній модерн супроводжувався загальною інтенцією суспільства та секуляризацію та звільнення. Ці процеси охоплювали

всі сфери суспільного життя, призводячи до переосмислення ролі Бога. Приміром, розвиток деїзму сприяє десакралізації світу та відкриває людині право на творчість та перетворення світу, що виявляється у всіх сферах соціокультурного буття. Відповідно, людина (яку у соціокультурному плані представляє чоловік), як активний початок, починає розглядатися, як рівний Богу у творчих потенціях, творець світу, у підсумку чого, сам Бог стає непотрібним і врешті помирає. Це найбільш повно виражено у «Фаусті» Й. Гете, головний герой якого керується диявольськими аксіологічними принципами та словах Ф. Ніцше «Бог помер! Бог не воскресне! Ми його вбили!». Таким чином, місце Бога, займає чоловік, «маскуліноїд», який формує власний суспільний простір та продукує нові, секуляризовані цінності.

Докорінної трансформації соціальних відносин, не відбулося навіть тоді, коли у європейській громадянській поліці чітко проявилася інтенція на практичне утвердження ідеалів ліберальної демократії, яка супроводжувалася поступовим запровадженням загального виборчого права. Вона була започаткована суфражистками, які боролися не стільки за визнання окремого та рівнозначного статусу жіночності, як деякого історично та психологічно сформованого соціального образу, скільки за надання жінці рівних прав з чоловіком. Фактично, суфражистки утверджували не стільки гендерну рівність, скільки домагалися дозволу на поширення рис «маскуліності» на біологічну жінку, тим самим і надалі розвиваючи патріархальні цінності.

Загалом, незважаючи на зміни, які відбулися в економічному та соціокультурному бутті доби модерну, в цей час сформувалося світоглядні підвалини для утвердження гендерної рівності, між соціальних змін не відбулося. Модерн не тільки не спростовує, а й поглиблює патріархальні відносини, перетворює їх на своєрідний ідеал, який втілюється на усіх рівнях соціокультурного буття. Показово, що цей процес йде у єдності із загальною світоглядною інтенцією, яка спрямована на своєрідне «вмирання» фемінності.

ДОВІРА ТА СОЛІДАРНІСТЬ: НОВІТНІ ФІЛОСОФСЬКІ ДИСКУРСИ

*Усов Д.В., Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв
Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України*

Осмилення та критична реконструкція як модерного, так і новітнього контрактуалізму, дає підстави стверджувати, що суспільна угода виступає у ви-